

РЕГИОНАЛНИ ЦЕНТАР ЗА ТАЛЕНТЕ ВРАЊЕ

ИЛИЈА ПЕТРОВИЋ СТРАЉА – КАРАЂОРЂЕВ ВОЈВОДА
ILIJA PETROVIC STRELJA-KARADORDE GOVERNOR

Аутор:

ЈОВАН СТАНКОВИЋ, III год. гимназије „Стеван Јаковљевић“ Власотинце
члан Фондације даровитих „Христифор Црниловић – Кица“ Власотинце

Ментор:

ВЕЛИМИР СТАМЕНКОВИЋ, професор историје

ИЛИЈА ПЕТРОВИЋ СТРЕЉА – КАРАЂОРЂЕВ ВОЈВОДА

ILIJA PETROVIC STRELJA-KARADORDE GOVERNOR

Аутор:

ЈОВАН СТАНКОВИЋ, III год. гимназије „Стеван Јаковљевић“ Власотинце

члан Фондације даровитих „Христифор Црниловић – Кица“ Власотинце

Ментор:

ВЕЛИМИР СТАМЕНКОВИЋ, професор историје

РЕЗИМЕ

Обухватио сам период пре Првог српског устанка, за време њега и после њега. Описано је учешће Стреље у устанку, борбе, његово јунаштво, али и последице његовог војевања у овом крају, па све до његове кобне смрти коју је наручио исти онај који је наручио и Карађорђеву смрт – кнез Милош Обреновић.

Кључне речи: Илија Стреља, Карађорђе, устанак, буна, храброст, победе, Турска власт.

SUMMARY

I have included the period before the First Serbian Uprising , during it and after it. Described shoots participation in the uprising , struggle, his heroism , but also the consequences of his warfare , and this place until his fateful death commissioned by the same man who ordered the death of Karadjordjevo - Prince Milos Obrenovic.

Key words: Strelja, Karadorde, uprising , revolt, courage, victory, the Turks.

УВОД

По Леополду Ранкеу Први и Други српски устанак, поред борбе за ослобођење, били су и српска револуција, борба за укидање турског феудалног система.

Устанци су захватили Београдски пашалук, али су се проширили и на јужну Србију. И становништво Лесковачке нахије узело је активног учешћа на својој територији али и шире и на територији Београдског пашалука. Централно место у томе имао је Илија Петровић Стрерља. Рођен је и живео је у Градишту које је припадало лесковачкој нахији, а по ослобођењу јужних крајева, Власотиначком срезу а данас Власотиначкој општини.

У време Првог и Другог устанка у Европи су постојале три велике империје: Аустрија, Русија и Турска. У својој борби против Турске Срби су се ослањали на Русију и Аустрију. Добрим делом и због тога, успели су да ослободе територију Београдског пашалука и да формирају своју власт. Устанак је угушен 1813. године добрим делом због тога што је Русија 1812. године ратовала са Наполеоном.

Други Српски устанак је донео повољне резултате за Србију, јер је Наполеон те године коначно био поражен.

КОНАЧАН ПАД СРБИЈЕ ПОД ТУРЦИМА

После Косовске битке најмлађа Лазарева кћерка Оливера удата је за Бајазита. Лазарева удовица Милица и њени синови Стефан и Вук управљали су Лазаревом територијом, као турски вазали. Део територије Вука Бранковића одмах после Косовског боја запосели су Турци а другим делом је управљао Вук, али је 1396. године и он постао турски вазал. У бици код Ангоре 1402. године победио је монголски кан Тамерлан. Бајазит је био заробљен и одведен у ропство где је убрзо умро. На страни Бајазита борили су се и синови кнеза Лазара и синови Вука Бранковића. У бици се посебно истакао Стефан Лазаревић. У повратку Стефан је посетио Цариград и оженио се византијском принцезом и од византијског цара добио титулу деспота. При повратку је дошло и до сукова између Лазаревих и Вукових синова код Грачанице. Сукобили су се због престола јер су и Вукови синови полагали право на српски престо. Победили су Лазаревићи.

Стефан Лазаревић је успоставио добре односе са Мађарима. Они су му на управу дали Мачванску бановину и Београд. Београд је први пут постао Српска престоница. Стефан је умро 1427. године а наследио га је сестрић Ђурађ Бранковић. Он

је морао да врати Београд Мађарима, па је он престоницу пренео у новосаграђено Смедерево. И ако је Ђурађ удао своју кћер Мару за султана Мурата II, он је ипак 1439. године упао у Смедерево. Ђурађ се склонио у Мађарску. Тамо је успео да организује хришћане. Хришћанска војска на челу са Јанком Хуњадијем је прешла Дунав и на територији Бугарске нанела неколико пораза Турцима. То је приморало султана да 1444. године обнови деспотовину.

Нови султан Мехмед II (од 1451. до 1481. године) је наставио са освајањима. Он је 1453. године заузео Цариград и пренео своју престоницу овде. Јуна 1459. године Турци су заузели Смедерево и то је био крај Српске средњовековне државе.

АДМИНИСТРАТИВНА ПОДЕЛА ТУРСКЕ И КОНАЧАН ПАД ЛЕСКОВАЧКЕ НАХИЈЕ

Турска је била подељена на ејалете (вилајети), елајети на санџаке а санџаци на нахије. Власитиначки крај је припадао Лесковачкој нахији. Лесковачка нахија је припадала Румелијском елајету и Софијском санџаку.

Лесковачка нахија се простирала од планине Радан на западу, до Калне на истоку, до Видојевице, Бабишке горе и Суве планине на северу и до Чемерника и Кукавице на југу. Лесковачка нахија је у то време имала око 300 насеља.

Познато је да су Турци на територију јужне Србије продирали још почетком 15. века. Тако је султан Муса (Кесеџија) брат султана Мурата II 1412. године прешао преко Чемерника, ушао у Врање и опљачкао га.

Тридесетих година 15. века Турци су загосподарили областима северно од Голак планине.

Султану је био циљ да прошири територију и јужно од Голак планине а посебно са циљем да заузме Ново Брдо. Зато је за одбрану у јужној Србији формирао две војске, једну у Дубочици а другу на реци Ситници. У Дубочици отпор Турцима пружао је Никола Скобаљић. Он је успео да 24. септембра 1454. године у бици код Бање (место није тачно лоцирано) победи Турке. Зато је султан одлучио да сам поведе војску против Скобаљића. Скобаљић се повукао у своју тврђаву код Вучја. Ту је пружио отпор али је на води Трепињи код места Кистиње био поражен и заробљен. Турци су га, заједно са стрицем, набили на колац. Тако је овај крај коначно пао под Турцима.

ПРВИ СРПСКУ УСТАНАК

Турска царевина је била у своме успону све до Морејског или Бечког рата (1683. до 1699. године). У том рату су били потучени од стране хришћанске војске и почели су да смањују своју територију. Са дела територије коју су изгубили турски феудалци

су прелазили на подручја која су била и даље у саставу Турске. Тиме су се намети раји повећавали. Турска централна власт је слабила, а осилили су се локални управљачи. Такав је био случај са Београдским пашалуком у коме су дахије завеле страховладу. То је био разлог за избијање Првог српског устанка 1804. године који је трајао све до 1813. године. Вођа устанка је био Карађорђе Петровић.

После успешних битака на Иванкуцу 1805. године, на Мишару 1806. године, на Штубику и Малајници 1807. године према Босни и Дрини 1809. године и Лозници и Варварину 1810. године Срби су ослободили већи део своје територије и устројили своју власт.

Власт је успостављена све негде до Алексинца. Но и крајеви јужно од Алексинца су учествовали у Првом српском устанку.

На скупштини устаника од децембра 1805. године донета је одлука да се у устаничку војску примају и сви они који дођу из суседних нахија. Карађорђе је послао Станоја Главаша и Младена Миловановића у Лесковачку нахију, коју је устанак коначно захватио. Они су јануара 1806. године потукли лесковачког Шашид пашу. Да Турци не би продрли на територију Београдског пашалука, Карађорђе је решио да између Алекинца и Ражња затвори пролаз (Делиградски теснац) где је и изграђено утврђење.

У изградњи овог утврђења учествовали си и лесковачки бећари, а међу њима је био и Илија Петровић Стреља.

ИЛИЈА ПЕТРОВИЋ СТРЕЉА

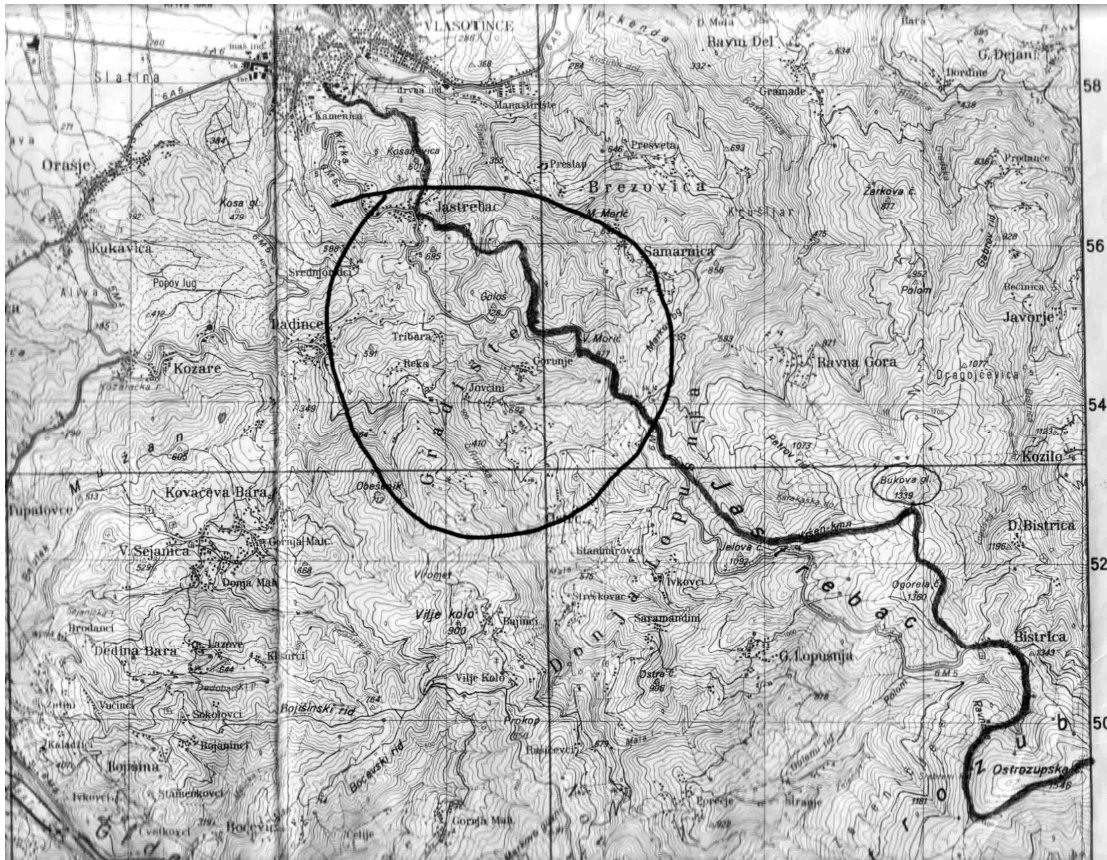
Породично порекло Илије Петровића Стреље је из села Рупље а он је живео у селу Градиште. Оба ова села се налазе у долину Рупљанске односно Козарачке реке. Та река протиче кроз Рупље, Градиште, Дадинце, Козаре и улива се у Јужну Мораву.

Рупље лежи у изворишном делу ове реке. Куће су смештене на странама планине Чемерник. Име је добило по рупама које су настале вађењем руда. Турци су на овом подручју организовали вађење руде железа.

Слика 1. Илија Петровић Стреља, реконструкција лика, рад ак. сликара Зорана Костића

Picture I. Ilija Strelja, reconstruction, ak.mr Zoran Kostic

Зна се да је у Рупљу било два самокова и да су радили све до 1878. године. Радници су били из околних махала.

Слика 2. Село Градиште са околином Picture 2. Gradiste

Градиште се простира са обе стране Рупљанске реке и повезано је са путем који је био важан и за Турке а ишао је од Власотинца, преко Лопушње, Доброг Поља, Црне Траве до Трна и Софије. И у Градишту је постао један самоков. У самокову су радили Срби као ђумурције и ковачи. Зна се да је и Стреља радио у руднику а касније је постао власник једног мајдана гвожђа и дућана у селу Козару. Свој мајдан гвожђа је дао у закуп Турцима из Скопља. Турци нису хтели да плаћају закуп, па су намеравали да га убију. Сазнавши то Стреља је побегао у Делиград. Тамо се истакао својим држањем и храброшћу па је постављен за команданта нишевачких бећара.

Порта је 1806. године одлучила да нападне Делиград. Карађорђе је за команданта тог утврђења поставио Петра Добрњца а Стреља је преузео команду над Лесковчанима. Турци су јула 1806. године започели битку али су били одбачени. Августа 1806. године Карађорђе је упутио Главаша да затвори теснац код Корвинграда како ви спречили турску војску да из Лесковца дође у Ниш. У тој акцији су учествовали Лесковчани а и Власотинчани под командом Илије Стреље. Како је турска војска имала доста губитака, њен командант Ибрахим паша ју је повукао.

Већ је поменуто да су 1807. године Срби, уз помоћ Руса, однели победу над Турцима код Штубика и Малајнице. Како је у то време устанак захватио и јужну Србију, Карађорђе је за команданта јужне устаничке војске од око 7.000 бораца одредио Петра Добрњца. Десним крилом те војске командовао је Стреља који је управљао областима око Масурице. Турско упориште у јужној Србији био је Ниш са својом тврђавом. Ниш је био веома тешко освојити. Стреља је у свом походу заобишао Ниш и кренуо ка Лесковцу. Лесковац је тада био Шашит пашино седиште. Стреља се приближио Лесковцу марта 1807. године, и преко гласника, позвао Шашит пашу да се преда. Шашид паша то није учинио али је послао војску да брани Лесковац а своју породицу упутио ка Албанији. У близини Лесковца Стреља је потукао Шашит пашину војску, заробио његову породицу и запленио дванаест мазги натоварених благом. На тај начин је Стреља стекао велики углед и добио је чин бинбаше а командовао је већим јединицама које би одговарале данашњем батаљону.

Карађорђе је планирао да устанак појача на подручју Јужне Мораве (Лужница, Заплање, Власотинце) како би Турско упориште Ниш држао у опсади. На молбу Стреље, Карађорђе је одредио да он организује устанак у тим крајевима. Он је сакупио око 450 бећара и преко Заплаља дошао у Власотинце. Стрељи се одмах придружио Сава Дедобарац. Пришла су му и побуњена села Шишава, Бољаре, Крушевица, Брезовица, Јастребац, Козаре, Орашје, Грделица и Дедина Бара. Главни задатак је био да се затвори Грделичка клисура. Најбоље место за то је био Дервен у близини Просечнице код Моминог Камена. Стреља је упутио Саву Дедобарца са око 400 устаника у Грделицу. Они су Грделицу лако освојили и сместили се у Дедобарски хан. Ту су сместили и барут. Охрабрен оваквим успехом Сава је послао мањи број устаника да запоседну Дервен. Сазнавши за то врањански паша је послао војску и она их је скоро све побила. И лесковачки Шашит паша је послао војску и два топа. Они су запосели Грделичко кале. Одатле су топом погодили хан са барутом и онда је уследио јуриш. Велики број устаника је страдао а Турци су повратили Грделицу.

Стреља је одлучио да са неколико стотина својих бораца оде у Каменицу код Ниша. Власотинчани су се узнемирили што их оставља јер су се бојали освете. Попевши се на коња Стреља им се обратио рекавши: „Власотинчани! Ја Просечнице не заптих, дружину изгубих, наше куће сагорех и вас поробих. Сада идем да платим главом за то. Али, Власотинчани! Наш ће траг остати, њега никакви керови не могу олизати. По трагу нам доћи ће други, доћи ће трећи, доћи ће четврти... Добар је Бог! Што не могасмо ми – моћи ће други. Који ће то бити? Када ће доћи? Ја не знам. Али да ће доћи, тако знам, као што вас гледам. Благо онима који то доживе“. Затим је отишао према Каменици уверен да ће га Карађорђе жестоко казнити.

После овога султан је наредио да се Срби казне „огњем и мачем“. Он је ове устанике третирао као побуњенике. Турци су упали у Власотинце и околна села, палили, пљачкали и убијали а народ је ишао у збегове у оближње шуме. Посебан разлог за такве поступке имао је лесковачки Шашит паша који је само у Лесковцу посекао око 300 лица и велики број похапсио. Добар број Срба побегао је на слободну

територију Београдског пашалука. Такав је случај био и са Стрељином породицом која се сместила у месту Јасика код Крушевца.

Султан је ускоро увидео да је становништво из ових крајева изгубио, па је дао амнестију. Лесковачки Шашит паша је послао четири Власотинчана да им јаве да им је опрштено и да се врате својим кућама, што су они и учинили.

Карађорђе није казнио Стрељу и он је задржао високи војнички положај. Стреља је добио задатак од Карађорђа, да заједно са Петром Џидом и лесковачким кнезом Момиром оду у Сићевачку клисуру и шанцем затворе пут Пирот – Бела Паланка – Ниш. Они су то и учинили. Направили су шанац и заузели су положај. Међутим, априла 1807. године уследила је акција Турака из Софије и Ниша. Устаници су претрпели пораз, погинуло је око 200 људи а међу њима и 17 Грка који су прешли на страну устаника. После овога акције су замрле у лесковачком па и нишком крају.

У 1807. години Турци су са Русима склопили примирје. Тако у 1808. години није било ратних збивања. Али већ 1809. године српски устаници су предузели акције у три правца: ка Дрини, ка Санцаку и Црној Гори и ка Нишу. На прва два ратишта су имали успеха, али на нишком ратишту, због неслоге војвода, у бици на Чегру претрпели су пораз. Стреља није учествовао у овој бици јер се у то време борио у Крајини.

Године 1809, после ових догађаја, Стреља се вратио у Делиград. Борбе су тада вођене на Морави и око Делиграда. У бици која се водила око Делиграда учествовао је и Стреља. У једном од продора Турци су заузели српски шанац код Јасике, продрли уз Мораву и спалили села Кукљин и Белу Воду, узели стоку и врећали се за Крушевац. Када је то сазнао, Стреља је са групом својих устаника пресрео Турке, неколико њих убио, неки су се разбежали, а заробљене и стоку је послао Карађорђу.

Стреља је учествовао и у бици код Варварина, којом приликом је извојевана још једна значајна победа и Турци су били приморани да се врате у Ниш. Тако је поновно српски фронт био стабилизован на Катуну код Алексинца.

После оваквог успеха, Шашит паша лесковачки се посебно светио Србима у Лесковачкој нахији. Тако је у овој нахији било спаљено око 40 села. Зато су са тог подручја Срби опет бежали на слободну територију. Устаници са тог подручја су били дужни да буду на граничној стражи. Стреља је, углавном, боравио у селу Јасика.

Због рата са Наполеоном маја 1812. године Русија је закључила мир у Букурешту са Турском. Осма тачка овог уговора се односила на Србију. Турска се обавезала да Србима да аутономију и врати повластице које су пре тога имали а Срби су добили и амнестију због учешћа у устанку. Турска је прихватила да ово реализује тек после поновне окупације Београдског пашалука.

И у то време лесковачки бећари и избеглице су се налазили у Крушевцу и околним местима. Врховни старешина им је био Стреља. Стреља је био утицајан у Крушевцу. Чак је контролисао и команданта Крушевца Антонија Симеоновиха (Чолак

Анту). Карађорђе га је веома ценио, јер је Стреља био и против свих оних који су покушавали да се баве пљачком. Постоји веровање да је Стреља био Карађорђев побратим.

У 1813. години јужну границу Београдског пашалука су бранили устаници из лесковачког, прокупачког и вучитрнског краја. Било их је око 8.000. Устаницима из лесковачког краја командовао је Стреља. У то време Турци из Ниша су вршили велики притисак на јужну границу. Карађорђе је пошао да им помогне. Али на том путу је добио вест да је Шабац угрожен. И Карађорђе је пошао тамо. Међутим, Турци су убрзо заузе Кладово и Пореч. Тада се се нишка и видинска турска војска спојиле на Морави. После тога, 20. септембра Карађорђе је отишао у Београд. Видео је да Срби беже ка северу са намером да пређу на територију Аустрије. Наредних дана је прешао у Аустрију. Јужни фронт је пао. Турци су 23. септембра ушли у Београд и запалили га. Неки су Срби прешли на територију Влашке и Молдавије које су биле под руском управом. Неки су се одметнули у хајдуке. Међу њима је био и Стреља који је руководио једном хајдучком четом али је ускоро и он са групом лесковачких бећара прешао на територију Аустрије.

Српске старешине су, највећим делом, биле смештене у Петроварадинској тврђави. Касније су били пребачени у Штајерску. Турци су направили списак од 92 српских старешина које су тражили да им се предају. На том списку је био и Стреља. Октобра 1813. године, када је султан је објавио амнестију за све устанике, на списку је остало њих 36 које су тражили да се предају. Иако није био на другом списку, Стреља није хтео да опет трпи турску власт, па је и даље, остао на територији Аустрије. Боравио је око границе а није хтео да оде у Русију.

АНГАЖОВАЊЕ ИЛИЈЕ СТРЕЉЕ ПОСЛЕ СЛОМА

УСТАНКА И ЊЕГОВА СМРТ

После слома Првог српског устанка Порта је за заповедника у Београдском пашалуку поставила Сулејман-пашу Скопљака. Он није поштовао султанову одлуку о амнестији Срба већ је завео страховладу и вршио насиље над њима. Међу српским старешинама који су се предали Турцима био је и Милош Обреновић. Он је постао оборкнез Рудничке, Крагујевачке и Чачанске нахије. Због Турског зулума Хаци-Продан Глигоријевић је у Чачанској нахији подигао буну 1814. године. Милош је сматрао да време за подизање устанка није погодно па је помогао Турцима да буну угуше.

Тек после коначног пада Наполеона, Милош је на збору у Такову 23. априла 1815. године позвао народ на устанак. Устанак се брзо ширио и ослобођени су: Чачак, Рудник, Крагујевац, Пожаревац и Карановац (Краљево).

На вест о устанку Стреља је у Банату сакупио један број људи, прешао Дунав и придружио се устаницима у селу Јабучју у Смедеревској нахији. Пошто је био познат као врстан јунак, убрзо су му се прикључили бројни устаници. Они су прешли Мораву и ширили устанаки у Пожаревачкој нахији. Заједно са четама Павла Цукића и ресавског војводе Милосава Здравковића напали су Турке у селу Рановцу. На прилазу селу имали су губитке, али су успели да уђу у село и запале турске куће. Срби су овом победом дошли до великог плена, коња, оружја и муниције. После овога Павле Цукић и Милосав Здравковић су се вратили у Ресаву, а Стреља је остао у пожаревачком крају како би онемогућио везу између Смедерева и Пожаревца. Са својим устаницима Стреља се улогорио у селу Пругову и добро га заштитио утврђењима. Мислећи да ће лако изаћи на крај са Стрељом видински делибаша дошао је са око 500 војника као појачање Турцима у Пожаревцу. Имали су намеру да упадну у Пругово, да га запале и униште Стрељин логор. Сазнавши да је село добро утврђено одлучили су да га заобиђу и опљачкају стоку. Стреља је прозрео њихову намеру, поставио им заседу, успео да један број побије, а други су се разбежали. После овога Турци дуже времена нису смели да нападају устанике у овом крају.

Главнина српске војске однела је сјајне победе над Турцима на Палежу, на Љубићу и Дубљу. После тога Porta је наредила пашама да преговарају са Милошем. Милош је одабрао да преговара са Марашли Али пашом. Договорено је да Срби добију самоуправу, да сами прикупљају порезе и предају их Турцима, да имају своју канцеларију и да имају свог наследног кнеза. А тај кнез је био Милош Обреновић. Мараш Али паша је постављен за Београдског везира и он је фактички управљао заједно са кнезом Милошем Обреновићем.

Милош је постао све утицајнији и све више испољавао свој апсолутизам. Зато је често пута долазило до буна Срба у београдском пашалуку. Тако је 1825. године дошло до такозване Такове буне која је почела у селу Селевцу у Смедеревачкој нахији. Вођа буне је био Милоје Петровић – Ђак.

Стреља се са својим устаницима придружио буни. Буна је угушена а Стреља је био затворен и саслушаван, али је ослобођен. Стреља је после тога користио сваку прилику да напада Турке. Једном приликом са својом дружином поубијао је турске трговце на месту Мечка код Ражња. Турци су против њега послали потеру али он је побегао на српску територију надајући се да ће тамо да буде заштићен. Знајући за његово учешће у Таковој буни а у жељи да се додвори Милошу, кнез Милета Радојковић, старешина Јагодинске нахије ухапсио је Стрељу почетком маја 1825. године. Када су Стрељу довели пред Милоша Обреновића било је јасно да му Милош неће опростити учешће у буни. Милош га је предао Турцима а они су га обесили на брду Мечка, на месту где су били побијени турски трговци.

ЗАКЉУЧАК

Лесковачки пашалук је коначно пао под окупацију Турака 1454. године, а Србија 1459. године.

После дугогодишњег ропства Срби су подигли Први српски устанак у Београдском пашалуку 1804. године. И Срби у Јужној Србији су такође желели да се ослободе Турака, па су се и они придружили устаницима. На тај начин је дошло о до ослобођења неких места на овој територији. Посебно место, својим јунаштвом и борбом за слободу има Илија Петровић Стреља. И у Првом и у Другом српском устанку командовао је лесковачким бећарима. Он се борио за ослобођење али се борио и против Милошевог апсолутизма, што га је коштало живота.

ЛИТЕРАТУРА

-Драгиша Костић и Мира Ниношевић, *130 ГОДИНА ОСЛОБОЂЕЊА ЛЕСКОВЦА И 200 ГОДИНА БОРБЕ КОД ДЕДОБАРСКОГ ХАНА*

-Сергије Димитријевић, *СТРЕЉА-ЛЕСКОВЧАНИ У ПРВОМ СРПСКОМ УСТАНКУ*

- Мирослав Мирко Б. Младеновић, *рад, ВОЈВОДА СТРЕЉА*

-Википедија, слободна енциклопедија

-Чланци на интернету

-Сазнања добијена истраживањем на терену.